

Academische Struikelstenen

Stolpersteine ter nagedachternis aan medewerkers en studenten van de Rijksuniversiteit Groningen die slachteroffer werden van het nazi-regime

4 mei 2022

Schilderij omslag: aquarel van J.G. Jordens
‘Gezicht op de Academietoren vanuit de Stoeldraaiersstraat’
15 april 1945

Inhoudsopgave

Voorwoord 2

Roelof K. van den Bergh - student geneeskunde 4

Mr. Jacob F.S.N. Domela Nieuwenhuis Nyegaard
alumnus en advocaat 6

Dr. Boris Kahn - conservator (met leeropdracht)
aan het Natuurkundig Laboratorium 8

Willem Klaassen - student geneeskunde 10

Pieter Oosterlee - student geneeskunde 12

Mr. Denis C.B. Mesritz - student rechten 14

Benjamin Pais - student geneeskunde 16

Henriette A.R. Polak - student geneeskunde 18

Prof. mr. dr. Leonard Polak - hoogleraar wijsbegeerte 20

Prof. dr. Leonard Polak Daniels - hoogleraar interne
geneeskunde en farmacologie 22

Samuel van Staveren - student geneeskunde 24

Meijer Stern - afgestudeerd geneeskundige in
opleiding voor artsexamen 26

Max Zilverberg - student geneeskunde 28

Locaties Stolpersteine 30

Tastbare herinneringen - toespraak door Cisca Wijmenga 32

Het Representatiefonds van de Rijksuniversiteit Groningen 36

Colofon 37

Voorwoord

‘Een mens is pas vergeten als zijn naam vergeten is.’ Deze uitspraak uit de Talmud heeft kunstenaar Gunter Demnig tot leidraad gediend bij zijn ‘Stolpersteine’-project. Stolpersteine of struikelstenen zijn betonnen blokjes van 10 bij 10 centimeter met een messing plaatje die worden geplaatst bij het laatste eigen onderkomen van een slachtoffer van het naziregime en de jodenvervolging tussen 1933 en 1945. Op het messing plaatje zijn de naam en het geboortejaar van het slachtoffer, en de plaats en datum van overlijden gegrift. Demnig weet zelf niet meer precies waarom hij het struikelstenen noemde, maar een kind verwoordde voor hem precies waar het om ging: je struikelt er niet letterlijk over, maar als je zo’n steen ziet struikelen je hart en je ziel.
Het Stolpersteine-project heeft inmiddels een enorme vlucht genomen zodat over heel Europa nu meer dan 70.000 struikelstenen te vinden zijn die ons steeds op een specifieke plek herinneren aan de verschrikkingen van oorlog en Holocaust.

In 2017 heeft het Representatiefonds van de Rijksuniversiteit Groningen zich bij het project aangesloten met het voornemen Stolpersteine te plaatsen van slachtoffers die verbonden waren aan de RUG, als medewerker of als student. Het Representatiefonds, dat in 1896 werd opgericht, heeft als doel: “Het doen van uitgaven die kunnen strekken tot duurzame bevordering van de eer en het aanzien der Universiteit.” Het huidige bestuur ziet de verwezenlijking van deze doelstelling vooral in het versterken van de zichtbaarheid van de Rijksuniversiteit Groningen in de stad. Het fonds wil bewoners van Groningen, toeristen, congresgangers en andere bezoekers deelgenoot maken van de rijke en gevarieerde geschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen, in goede en in slechte tijden.

Om dit project te verwezenlijken hebben de bestuursleden George Mulder en Catrien Santing, bijgestaan door de historisch onderzoeker Stefan van der Poel en student geschiedenis Reinder Klinkhamer zich ingezet voor het samenstellen van zoveel mogelijk dossiers van slachtoffers ter voorbereiding op een aanvraag bij de organisatie van Gunter Demnig. Op grond daarvan zijn nu dertien Stolpersteine gemaakt, die op 4 mei 2022 worden geplaatst. De tekst van dit boekje en de beeldredactie waren in handen van Mineke Bosch, secretaris van het bestuur.

Het project heeft voor ons zichtbaar gemaakt dat dit aspect van het universitaire oorlogsverleden nog niet voldoende systematisch is onderzocht. We zijn ons ervan bewust dat lang niet alle mannen en vrouwen die verbonden waren aan en met de RUG en die in de oorlog werden getroffen door het nazigeweld nu een plaats in de herinnering hebben gekregen. We zien het leggen van deze dertien struikelstenen graag als het begin van een proces.

Het bestuur van het Representatiefonds dankt allen die de plaatsing van deze stenen mogelijk hebben gemaakt: Stefan van der Poel en Reinder Klinkhamer voor hun onderzoek, Arjen Dijkstra en Renate Huttinga voor hun ondersteuning vanuit het Groninger Universiteitsmuseum, Anton Brand voor de redactionele puntjes op de i, en Bianca Pijl voor de vormgeving.

Catrien Santing, voorzitter

Mineke Bosch, secretaris

George Mulder, penningmeester

Frits Brandsma, lid

Roelof Kars van den Bergh
(Stichting Oorlogsgraven)

STATIONSSTRAAT 3

HIER WOONDE
ROELOF K.
VAN DEN BERGH
GEB. 1920
VERZETSSTRIJDER
GEARRESTEERD 25.6.1944
VERMOORD 29.7.1944
VUGHT

Roelof K. (Kars) van den Bergh werd op 29 september 1920 in Amersfoort geboren. Hij begon in september 1939 aan zijn studie geneeskunde aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij werd lid van de gereformeerde studentenvereniging VERA, die in de oorlog een zekere weerbaarheid toonde: significant minder studenten tekenden de loyaliteitsverklaring of meldden zich voor de arbeidsinzet, en velen doken onder, een aantal van hen zat in een knokploeg. Kars van den Bergh was in Groningen een tijd aangesloten bij de knokploeg van Reint Dijkema, die enkele liquidaties pleegde alsook een van de meest geslaagde overvallen op een drukkerij. Hierbij werd de grootste buit aan bonkaarten uit de hele oorlog binnengehaald. Later ging Van den Bergh naar Rotterdam, waar hij eveneens actief was in het verzet en van waar hij ook banden onderhield met de Witte Brigade, die vluchtelingen naar België hielp. In 1944 werd hij gerekruteerd door de leider van een knokploeg uit Schiedam om te helpen bij een wapendropping in Helvoirt. Deze dropping was echter al lang bekend bij de Sicherheitsdienst (SD), die de groep op 15 juni in de val lokte. Eén man werd gedood en Kars raakte bij deze actie gewond.
De rest van de groep werd direct naar kamp Vught gebracht en opgesloten in de bunker waar zij werden onderworpen aan martelingen en verhoor. Kars werd op 25 juni gearresteerd en naar Vught gebracht. Op 29 juli 1944 werd hij daar gefusilleerd samen met de andere leden van de groep.

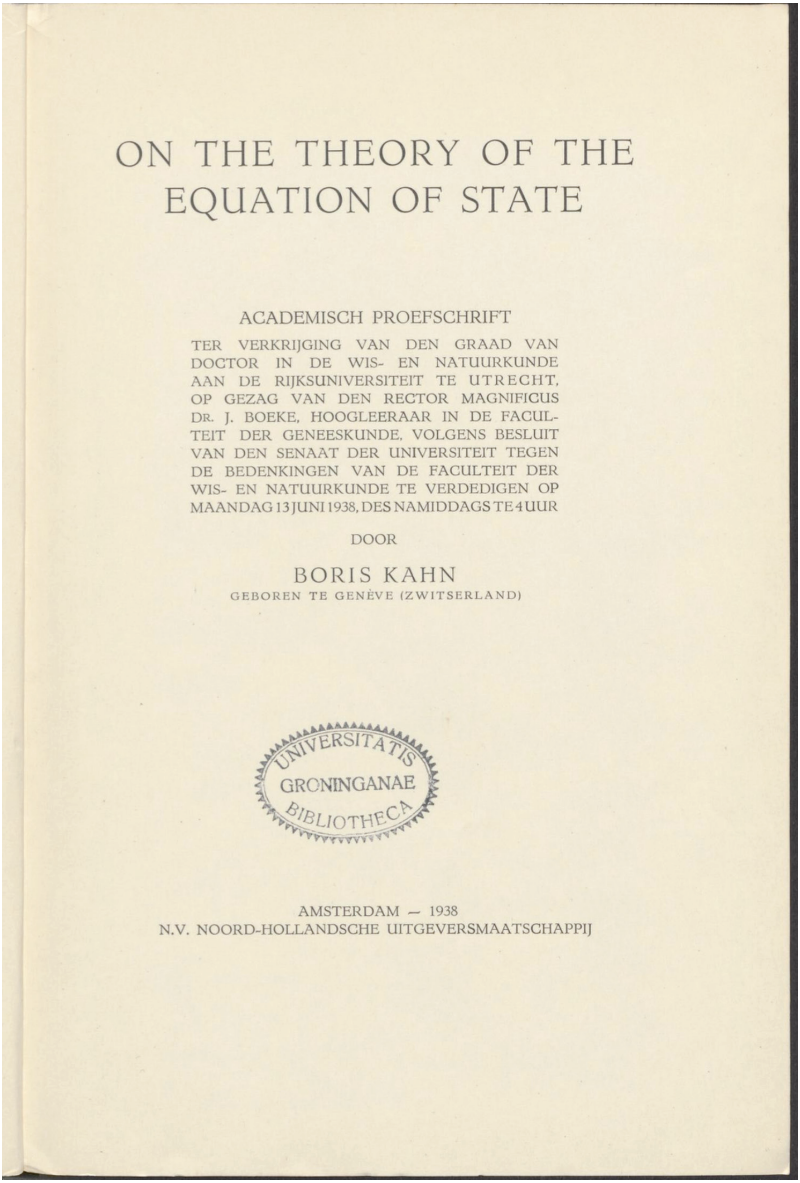
Jacob F.S. Domela Nieuwenhuis Nyegaard
(Stichting oorlogsgraven)

PELSTERSTRAAT 44

HIER WOONDE
J.F.S.N. DOMELA
NIEUWENHUIS
NYEGAARD
GEB. 1900
VERZETSSTRIJDER
VERMOORD 25.9.1944

Jacob Ferdinand Sypko Domela Nieuwenhuis Nyegaard werd op 4 februari 1900 te Odijk geboren.[1] Hij begon in 1923 aan zijn rechtenstudie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Op 3 november 1926 legde hij met goed gevolg zijn doctoraalexamen af. Hij huwde op 19 mei 1927 in Denemarken met Johanne Kristine Pedersen en vestigde zich in Groningen als advocaat. De huwelijksakte werd in Nederland ingeschreven in de Burgerlijke Stand van Groningen op 23 maart 1928. Tijdens de oorlog was Jacob een onmisbaar deel van het Gronings verzet, zijn kantoor was het centrale punt van gewest 2 van de Orde Dienst (OD) Groningen. Nadat Jacob al eerder aangehouden en vrijgelaten was, deed de SD op 25 september 1944 opnieuw een poging hem thuis te arresteren. Bij deze arrestatiepoging heeft de SD hem uiteindelijk op de trap in zijn huis neergeschoten.

[1] In de overlijdensakte is per abuis Nyegaard ook als voornaam opgevoerd; Nyegaard wordt ook als Nijegaard geschreven

ON THE THEORY OF THE EQUATION OF STATE

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE WIS- EN NATUURKUNDE AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS DR. J. BOEKE, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE TE VERDEDIGEN OP MAANDAG 13 JUNI 1938, DES NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

BORIS KAHN

GEBOREN TE GENÈVE (ZWITSERLAND)

UNIVERSITATIS GRONINGANAE BIBLIOTHECA

AMSTERDAM — 1938
N.V. NOORD-HOLLANDSCHE UITGEVERSMAATSCHAPPIJ

Titelpagina van het proefschrift van Boris Kahn

COENDERSWEG 4/2

HIER WOONDE
BORIS KAHN
GEB. 1911
GEDEPORTEERD 1943
VERMOORD 23.7.1943
SOBIBOR

Boris Kahn werd op 7 oktober 1911 te Plainpalais nabij Genève in Zwitserland geboren. Zijn ouders waren afkomstig uit Rusland en verhuisden toen Boris nog jong was naar Arnhem. Daar deed hij eindexamen hbs in 1928. Hij schreef zich in als student in de faculteit Wis- en Natuurkunde van de Rijksuniversiteit Utrecht waar hij in aanraking kwam met beroemde geleerden als L. Ornstein en H.A. Kramer. In 1934 studeerde hij af, in 1938 promoveerde hij cum laude op een theoretisch natuurkundig onderwerp bij de opvolger van Kramer, G.E. Uhlenbeck. Met hem schreef Kahn een belangrijk artikel over faseovergangen (condensatie), waarvan de wereldberoemde en als kritisch bekend staande Wolfgang Pauli zou hebben gezegd: "Das muss man lesen." Kahn trouwde rond zijn promotie met Ida Johanna Koetser en verhuisde in 1939 met haar naar Groningen waar hij was benoemd als conservator (met leeropdracht) bij het Natuurkundig Laboratorium van universiteit. In september 1940 luisterde hij de rectoraatsoverdracht op met muziek, samen met de afgestudeerde medische student Meijer Stern. Hierbij trad ironisch genoeg de nazigezinde J.M.N. Kapteyn in functie, die zich enkele maanden later kritiekloos zou voegen in het uit hun functie ontheffen van alle joodse medewerkers. In september werd Thamar, de dochter van Kahn en Koetser, geboren. Vanaf zijn 'ontheffing' gaf Kahn lessen natuurkunde en mechanica in Groningen en Leeuwarden, later ook aan het Joods Lyceum in Den Haag. In 1941 werden hij en zijn gezin gedwongen naar Amsterdam te verhuizen. Hoewel de faculteit Wis- en Natuurkunde nog een enkele poging deed om hem voor deportatie te behoeden, mislukte dat. Via Westerbork werd hij naar Sobibor gebracht waar hij op 23 juli 1943 werd vermoord.

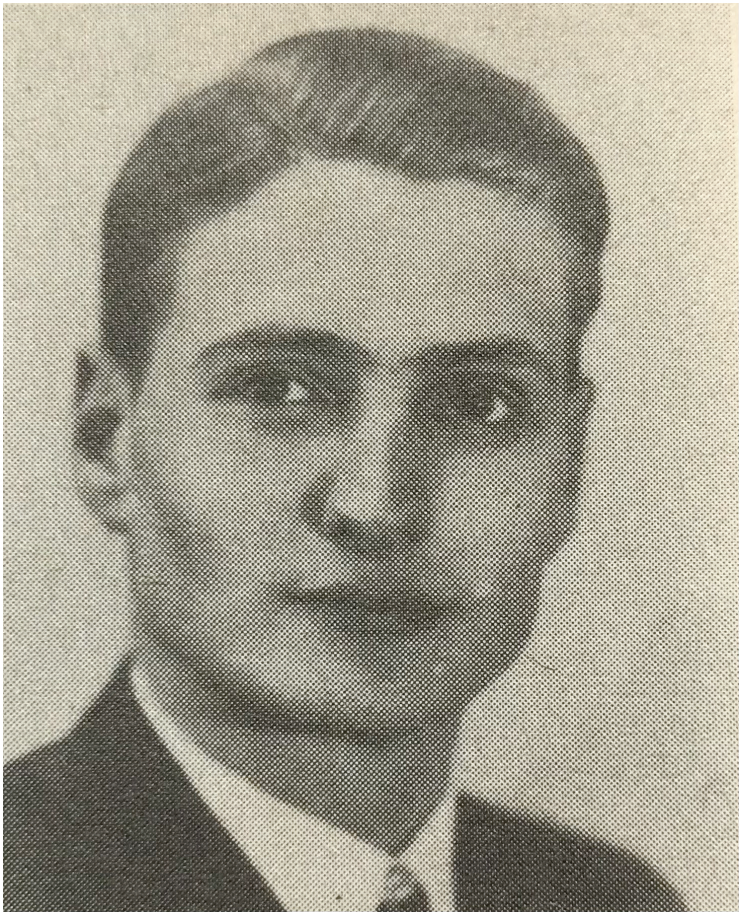

Stolperstein Willem Klaassen

SCHUITENDIEP 1b

HIER WOONDE
WILLEM KLAASSEN
GEB. 1922
VERZETSSTRIJDER
GEARRESTEERD AUG. 1944
GEDEPORTEERD
UIT AMERSFOORT
VERMOORD 28.11.1944
AURICH

Willem Klaassen werd op 22 augustus 1922 in Eindhoven geboren. Hij begon in 1941 aan zijn studie geneeskunde in Groningen. Gedurende de Tweede Wereldoorlog raakte Willem betrokken bij de verspreiding van het illegale maandblad *De Ploeg; wil opwekken tot bezinning op onze na-oorlogse taak*, dat van 1 juni 1943 tot 1 september 1945 verscheen in Groningen en Den Haag. De oplage lag tussen de 500 en 4000 exemplaren. In januari 1944 verhuisde Klaassen naar Amersfoort. In augustus 1944 werd hij daar gearresteerd waarna hij via Utrecht en kamp Amersfoort naar Duitsland is gedeporteerd. In een tijdelijk kamp te Aurich, dat viel onder Neuengamme bij Hamburg, werd Willem Klaassen het slachtoffer van een dysenterie-epidemie waaraan hij overleed op 28 november 1944.

Denis C.B. Mesritz
(L. de Jong)

OOSTERSINGEL 130b

HIER WOONDE
DENIS C.B.
MESRITZ
GEB. 1919
VERZETSSTRIJDER
GEARRESTEERD 16.5.1944
VERMOORD 19.3.1945

Denis Claire Baudouin Mesritz werd op 16 november 1919 te Den Haag geboren. Hij begon in 1939 aan zijn studie rechten aan de Rijksuniversiteit Groningen en behaalde in februari 1940 zijn kandidaatsexamen. Al tijdens zijn studententijd in Groningen was hij betrokken bij het studentenverzet. Dat organiseerde zich in september 1942 landelijk, door de oprichting van de Raad van Negen die bestond uit vertegenwoordigers van alle hogescholen en universiteiten. De Raad van Negen zocht voor het tot stand brengen van een verbindend orgaan contact met de redacteuren van het illegale blad *De Geus*. In 1942 behaalde Mesritz zijn meestertitel. In hetzelfde jaar begeleidde hij de oprichting en uitgave van een Groningse editie van *De Geus*. Later in 1942 verhuisde hij naar Den Haag waar hij zich vestigde als advocaat. Kennelijk werd hij door Duitsers niet herkend als een, volgens hun definities, 'half-jood'. In Den Haag richtte hij in oktober 1943 het illegale blad *De Toekomst* op, dat beoogde vooral te willen reflecteren op vraagstukken van na de bevrijding. Het blad deelde de technische infrastructuur met het een week eerder gelanceerde, groots opgezette ondergrondse blad *Ons Volk* (oplage 55.000). Toen de leiding van *Ons Volk* in januari 1944 werd gearresteerd nam Mesritz de redactie van dit landelijke blad over. Op 16 mei 1944 werd hij in de trein van Amsterdam naar Den Haag gearresteerd. Op 19 maart 1945 is hij in het concentratiekamp Rathenow, een subkamp van Sachsenhausen vermoord.

Stolperstein Pieter Oosterlee

OOSTERSTRAAT 36a

HIER WOONDE
PIETER OOSTERLEE
GEB. 1920
VERZETSSTRIJDER
GEARRESTEERD 22.10.1944
VERMOORD 23.10.1944
BIJ EEN VLUCHTPOGING
DE BIESBOSCH

Pieter Oosterlee werd op 29 augustus 1920 geboren in Valburg. Vanaf september 1940 studeerde hij geneeskunde aan de Rijksuniversiteit Groningen. Tijdens zijn studie raakte hij betrokken bij het verzet, onder andere als lid van de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers. Vanaf 6 november 1944 vormde de Biesbosch de grens tussen bevrijd en bezet Nederland. De Duitsers waagden zich niet in dit onherbergzame gebied waardoor het een goede schuilplaats werd voor onderduikers. Op 22 oktober 1944 probeerde Pieter met een rubberboot de Biesbosch over te steken. Hij werd echter gearresteerd en een dag later bij een poging tot vluchten vermoord.

Benjamin Pais (links) met onbekende man
(Joods Monument)

OUDE KIJK IN'T JATSTRAAT 69a

HIER WOONDE
BENJAMIN PAIS
GEB. 1915
GEARRESTEERD 31.12.1942
GEDEPORTEERD 1944
UIT WESTERBORK
VERMOORD 1.3.1945
BERGEN-BELSEN

Benjamin Pais werd op 10 februari 1915 in Delfzijl geboren. Hij begon in 1935 aan zijn studie geneeskunde en in 1938 slaagde hij voor zijn kandidaats. Hoe en wanneer hij zijn doctoraal heeft behaald is niet bekend, maar in 1942 behaalde hij het eerste gedeelte van zijn artsexamen. Naar verluidt woonde hij toen bij zijn vrouw Sera Meijer (al is er geen huwelijksakte bekend), die nog inwoonde bij haar ouders Jacob Herman Meijer en Lea Kisch op het adres Oude Kijk in 't Jat straat 69a. Op 31 december 1942 werd Benjamin gedeporteerd naar Westerbork. Hij ging op 5 april 1944 op transport naar Theresienstadt, en op 18 mei 1944 door naar Auschwitz. Hij legde opmerkelijk genoeg hetzelfde traject af als de vijf jaar jongere Max Zilverberg, eveneens student geneeskunde aan de RUG (zie onder). Later zat hij met Max Zilverberg in een ziekentransport vanuit Schwarzheide naar Bergen-Belsen. Benjamin Pais overleed daar op 1 maart 1945, zoals is vastgelegd in een op last van de rechtbank te Groningen opgestelde overlijdensakte die werd ingeschreven in de Burgerlijke Stand in Groningen.

Henriette A.R. Polak
(Joods Monument)

VAN HOUTENLAAN 52 (Huize Euthymia, thans GOEMAN BORGESIUSLAAN 38)

HIER WOONDE
HENRIETTE A.R.
POLAK
GEB. 1921
GEARRESTEERD OKT. 1941
GEDEPORTEERD 1942
RAVENSBRÜCK
VERMOORD 11.11.1942
AUSCHWITZ

Henriette Antoinette Regina (Jetteke) Polak[2] was de middelste van drie dochters van het echtpaar Polak-Schwarz. Jetteke Polak werd op 11 oktober 1921 in Amsterdam geboren. Zij schreef zich in 1940 in als studente geneeskunde aan de Rijksuniversiteit Groningen. Vanaf het begin van haar studie nam zij actief deel aan het studentenleven. Zo werd zij lid van de G.V.S.V. Magna Pete en van de Nederlandsche Zionistische Studenten Organisatie. Op 13 februari 1941 kondigde de bezetter een 'numerus clausus' voor joodse studenten af die het hen verbood zich voor een studie in te schrijven of verder te studeren. Zij legde zich daar niet zomaar bij neer. Op 21 oktober 1941 werd zij samen met vijf andere (oud-)studenten, allen mannen, gearresteerd als represaille voor de demonstratieve boycot van de oratie van een nieuwe Duitse hoogleraar interne geneeskunde die in de plaats van Leonard Polak Daniels (zie onder) was benoemd. Vrijwel alle hoogleraren, uitgezonderd enkele medici, waren weggebleven. Ook de gebruikelijke studentenvertegenwoordigingen hadden het laten afweten. Mogelijk werd Jetteke doelwit van deze vergelding omdat zij had gepost bij de betreffende oratie om te zien wie wel en niet naar binnen ging. Maar waarschijnlijk was zij ook een doelwit als dochter van haar al eerder als anti-Duits aangemerkte vader. De mannen werden naar het kamp Amersfoort gestuurd en kwamen allen vrij op één na die in Neuengamme de dood vond. Jetteke werd eerst naar het vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück bij Berlijn gestuurd. Op 11 november 1942 werd zij in Auschwitz vermoord.

[2] Op de stenen is de schrijfwijze van de website Joods Monument aangehouden. In haar geboorteakte wordt Henriëtte (met een trema) geschreven.

Academisch portret van Leonard Polak door Otto B. de Kat
(GUM)

VAN HOUTENLAAN 52 (Huize Euthymia, thans GOEMAN BORGESIUSLAAN 38)

HIER WOONDE
LEONARD POLAK
GEB. 1880
GEARRESTEERD 15.2.1941
GEDEPORTEERD
UIT LEEUWARDEN
VERMOORD 9.12.1941
SACHSENHAUSEN

Leonard (Leo) Polak werd op 6 januari 1880 in Steenwijk geboren en behaalde in 1898 het eindexamen gymnasium te Zwolle. Zijn rechtenstudie in Amsterdam sloot hij in 1903 cum laude af. Zijn proefschrift over vergelding, waaraan hij direct begon, mondde pas in 1921 uit in een promotie. Intussen had hij zich verdiept in rechtstheorie, wetenschapsfilosofie en ethiek. In 1913 publiceerde hij hierover het werk *Kennisleer versus materie-realisme*, dat voor een deel wortelde in het gedachtegoed van de Groningse psycholoog Gerard Heymans. Het leverde hem een privaatdocentschap op aan de Universiteit van Amsterdam. In 1922 werd hem een eredoctoraat in de wijsbegeerte verleend aan de Rijksuniversiteit Groningen. In 1928 volgde een benoeming tot gewoon hoogleraar. Polak was naast zijn universitaire werk actief in de volksuniversiteit en in vrijdenkers- en humanistische bewegingen. In november 1940 werden Polak en alle andere joodse collega's door de bezetter van hun functie 'ontheven'. Wat dat rechtens inhield was niet duidelijk. Hij vroeg in enkele brieven aan zijn collega's in de faculteit der Letteren en Wijsbegeerte en het College van Curatoren om opheldering waarbij hij niet naliet de bezetter als 'de vijand' aan te merken. De brief aan zijn collega's kwam hoogstwaarschijnlijk door toedoen van de voorzitter van het faculteitsbestuur Kapteyn, tevens rector magnificus, in handen van de bezetter, die hem op 15 februari 1941 arresteerde. Na verhoor in het Scholtenhuis te Groningen werd hij overgebracht naar de strafgevangenis in Leeuwarden. Intussen was hij op 1 maart 1941 officieel ontslagen; zijn gezin was uit hun huis aan de Van Houtenlaan gezet, en vanaf 21 april werd zijn pensioen ingetrokken. Nadat hij eind april was teruggeplaatst naar de gevangenis in Groningen werd hij op 7 mei naar Sachsenhausen gezonden. Hij werd daar op 9 december 1942 vermoord.

Leonard Polak Daniels in 1911 in het Gemeenteziekenhuis op de Zuidwal, Den Haag

EEMSKANAAL 3

HIER WOONDE
LEONARD POLAK DANIELS
GEB. 1872
VLUCHT IN DE DOOD
15.5.1940

Leonard Polak Daniels[3] werd op 31 maart 1872 in Den Haag geboren. Hij studeerde geneeskunde in Leiden en Berlijn waarna hij een aanstelling kreeg aan het Gemeenteziekenhuis in Den Haag. Daar ontwikkelde hij zich tot patholoog anatoom. Op 1 juli 1914 kreeg hij van de Rijksuniversiteit Groningen een eredoctoraat geneeskunde waarna hij in 1918 aan de RUG tot hoogleraar interne geneeskunde en farmacologie werd benoemd. Op 1 januari nam hij met zijn gezin zijn intrek op het adres Eemskanaal Zuidzijde 3. Al vanaf 1933 stond hij op de bres voor toelating van gevluchte Duitse joodse studenten. In 1936 was hij rector magnificus van de universiteit, in welke hoedanigheid hij openlijk liet blijken 'diep geraakt' te zijn door het ontslag en de vervolging van joodse geleerden in nazi-Duitsland. Gedurende de meidagen van 1940 reisde Polak Daniels in verband met zijn werkzaamheden voor het Rode Kruis naar Den Haag. Samen met zijn vrouw Catharina Pleyte logeerde hij bij hun zoon Anselmus, huisarts in Den Haag. Met diens hulp kozen Catharina en Leonard op respectievelijk 14 en 15 mei 1940 voor de dood.

[3] Op de stenen is de schrijfwijze overgenomen van de website Joods Monument. Daniels wordt ook vaak als Daniëls geschreven.

Stolperstein Samuel van Staveren

OOSTERHAVEN 17

HIER WOONDE
SAMUEL
VAN STAVEREN
GEB. 1919
GEDEPORTEERD 1942
UIT WESTERBORK
VERMOORD 6.9.1942
AUSCHWITZ

Samuel (Salco) van Staveren werd op 1 mei 1919 in Assen geboren en behaalde op 24 juni 1939 zijn eindexamen gymnasium. In datzelfde jaar vertrok hij naar Groningen om aan zijn studie geneeskunde te beginnen. Op 1 oktober 1940 nam hij zijn intrek in het pand Oosterhaven 17a. Hij werd lid van de vereniging De Groene Uil, die in 1940 werd opgericht door studenten die zich weigerden te onderwerpen aan de ontgroeningspraktijken van het Gronings studentencorps Vindicat atque Polit. Binnen De Groene Uil werd hij een van de leidende figureren in het 'Uilencabaret'. Op 3 februari 1942 moest hij, als jood, op last van de bezetter naar Amsterdam verhuizen van waar hij naar Westerbork werd getransporteerd. Daar trad hij op 13 augustus 1942 in het huwelijk met Marianna Loeté. Enkele dagen later werden zij op transport naar Auschwitz gezet. Samuel van Staveren is daar op 6 september 1942 vermoord.

Bijeenkomst van Eloquentia, de toneelvereniging van het Praedinius Gymnasium ca. 1930. Stern staat bovenaan links van het vaandel. (GUM)

2e WILLEMSTRAAT 48b

HIER WOONDE
MEIJER STERN
GEB. 1911
GEDEPORTEERD 1942
UIT DRANCY
VERMOORD 30.9.1942
AUSCHWITZ

Meijer Stern werd op 13 juni 1911 te Groningen geboren. Hij ging naar het Praediniusgymnasium waar hij lid was van de toneelvereniging Eloquentia. Zijn vader, Benjamin Stern, was als godsdienstonderwijzer en dirigent van het synagogekoor een prominent lid van de joodse gemeenschap. Ook staat de vader op een foto waarop Samuël B. Nathans onder toeziend oog van de opperrabbijn S. Dasberg de laatste letter schrijft van een thorarol, die op zijn verzoek door Benjamin Stern werd geschreven. Meijer Stern begon zijn studie geneeskunde aan de Rijksuniversiteit in 1931 en behaalde op 5 juni 1939 zijn doctoraalexamen. Tegen de zin van zijn ouders werd hij lid van de Nederlandsche Zionistische Studenten Organisatie. Bijzonder genoeg zijn ook hiervan twee foto's met Meijer Stern bewaard gebleven. Samen met Boris Kahn luisterde Meijer Stern de rectoraatsoverdracht van 1940 op met muziek van Debussy en Loeillet. In 1942 verloofde hij zich met Jeannette (Netty) Cohen. Zij vertrokken in 1942 vermoedelijk op last van de bezetter naar Amsterdam. Zijn inschrijving voor het (landelijke) artsexamen, tweede gedeelte, vermeldt als adres Merwedeplein 48 in Amsterdam. In hetzelfde jaar heeft hij naar alle waarschijnlijkheid samen met Netty geprobeerd te vluchten naar Zwitserland. Zij werden echter opgepakt in Pontarlier en via het beruchte Franse doorgangskamp Drancy naar Auschwitz gedeporteerd. Hier werd Meijer Stern op 30 september 1942 vermoord.

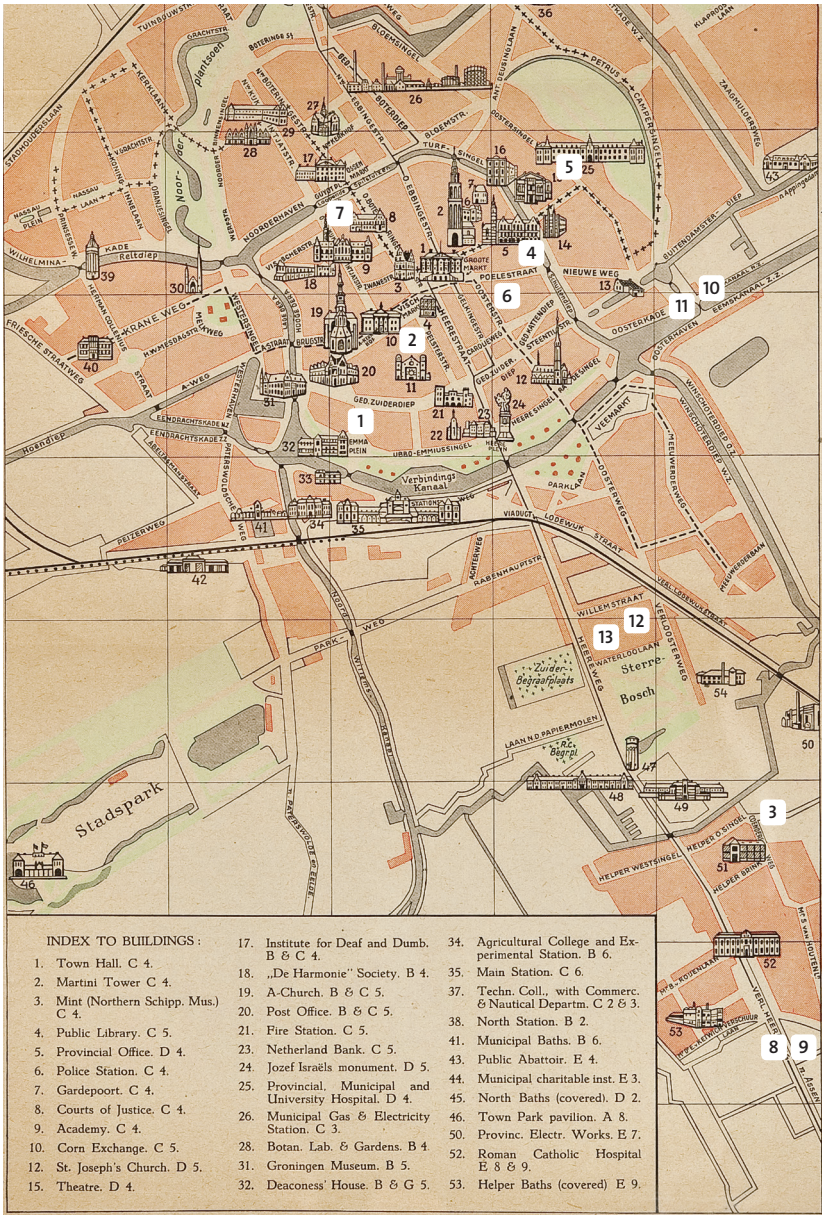

Stolperstein Max H. Zilverberg

ANNA PAULOWNASTRAAT 9a

HIER WOONDE
MAX H. ZILVERBERG
GEB. 1921
GEDEPORTEERD 1944
UIT WESTERBORK
OVERLEDEN 31.5.1945

Max Zilverberg werd op 13 juli 1921 geboren in Groningen. In 1939 slaagde hij voor zijn hbs-examen. Toen hij aan zijn studie geneeskunde begon, bleef hij bij zijn ouders Daniel Zilverberg en Rebekka Zilverberg-Stoppelman en zijn zus Gretha aan de Anna Paulownastraat wonen. Hij behaalde op 26 juni 1942 zijn kandidaatsexamen. Op 6 april 1943 is het gezin Zilverberg naar Westerbork afgevoerd, maar volgens een medewerker van kamp Westerbork is Max Zilverberg al op 10 juli 1942 in Westerbork aangekomen. Dat maakte hem tot een zogeheten 'oude kampbewoner' die omdat hij op een lijst stond van "Juden, die sich um den Aufbau und den Lagerbetrieb von Westerbork verdient gemacht haben", op 5 april 1944 naar Theresienstadt werd gedeporteerd en niet naar een ander kamp. Niettemin is hij van daaruit op 18 mei 1944 naar Auschwitz doorgevoerd. In februari 1945 is hij vanuit het Arbeitslager Schwarzheide met een ziekentransport naar Bergen-Belsen overgebracht. Opvallend is dat al deze transporten ook zijn afgelegd door een andere medische student van de RUG, Benjamin Pais (zie boven). Max Zilverberg overleed op 31 mei 1945, slechts enkele weken na van de bevrijding van Bergen-Belsen.

Stadspark
Zuider-Begraafplaats
Sterre
Bosch
Verbindings-Kanaal
Poelestraat
Nieuwe Weg
Oosterkade
Veemarkt
Viaduct Lodewijk
Willemstraat
Heerewaterloolaan
Oosterweg
Parklaan
Helper Westsingel
Helper Oostsingel
Helper Brugsingel
Laan n.d. Papiermolen
Begraafplaats
Emma Plein
Stations-Weg
Kade Reitdiep
Kraneweg
Hoogstraat
Oosterhaven
Oosterhavenkade
Oosterstraat
Poststraat
Grote Markt
Gedempte Zuiderdiep
Gedempte Noordendiep
Gedempte Oosterdiep
Gedempte Hoogkerkerdiep
Gedempte Winschoterdiep
Gedempte Zuidersingel
Gedempte Oostersingel
Gedempte Noordersingel
Gedempte Bloemsingel
Gedempte Turfsingel
Gedempte Ebbingestr.
Gedempte Poststr.
Gedempte Heerestraat
Gedempte Heeresingel
Gedempte Grootestr.
Gedempte Steentilsingel
Gedempte Grootesingel
Gedempte Boteringestr.
Gedempte Beerenstr.
Gedempte Hoendiep
Gedempte Kattendiep
Gedempte Visserstr.
Gedempte Vismarkt
Gedempte Nieuwe Ebbingestr.
Gedempte Nieuwe Boteringestr.
Gedempte Nieuwe Beerenstr.
Gedempte Nieuwe Vismarkt
Gedempte Nieuwe Poststr.
Gedempte Nieuwe Oosterstr.
Gedempte Nieuwe Oostersingel
Gedempte Nieuwe Noordersingel
Gedempte Nieuwe Bloemsingel
Gedempte Nieuwe Turfsingel
Gedempte Nieuwe Grootestr.
Gedempte Nieuwe Steentilsingel
Gedempte Nieuwe Grootesingel
Gedempte Nieuwe Heerestraat
Gedempte Nieuwe Heeresingel
Gedempte Nieuwe Hoogkerkerdiep
Gedempte Nieuwe Winschoterdiep
Gedempte Nieuwe Zuidersingel

LOCATIES STOLPERSTEINEN

1 Roelof K. van den Bergh

2 Mr. Jacob F.S.N. Domela Nieuwenhuis Nyegaard

3 Dr. Boris Kahn

4 Willem Klaassen

5 Pieter Oosterlee

6 Mr. Denis C.B. Mesritz

7 Benjamin Pais

8 Henriette A.R. Polak

9 Prof. mr. dr. Leonard Polak

10 Prof. dr. Leonard Polak Daniels

11 Samuel van Staveren

12 Meijer Stern

13 Max Zilverberg

Tastbare herinneringen

Toespraak door prof. dr. Cisca Wijmenga, Rector Magnificus Rijksuniversiteit Groningen, bij de aanbieding van de Stolpersteine op 4 mei 2022

Laat ik beginnen met het bedanken van het Representatiefonds, dat de aanbieding van de stenen van vandaag mogelijk heeft gemaakt.

Wanneer u en ik maar ook de vele bezoekers aan Groningen door de stad lopen is dat een stad die getekend is door de Tweede Wereldoorlog, al is dat op het eerste oog niet altijd evident. Lopend vanaf het station naar de Vismarkt, een route die ons uiteindelijk naar het Academiegebouw brengt, komen we langs verschillende plekken waar herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog oorlog nog steeds zichtbaar aanwezig zijn.

Net nadat we het Groninger Museum gepasseerd zijn zien we aan onze linkerhand een prachtig herenhuis, ooit gebouwd in opdracht van de beroemde psycholoog Gerard Heymans naar ontwerp van de architect Berlage, met een buitenmuur vol kogelgaten. Verderop in de Folkingestraat, voor de oorlog het hart van de joodse buurt, vinden we de Synagoge en verschillende kunstwerken die ons aan de oorlog herinneren. Zo is daar de beroemde bronzen deur van kunstenaar Gert Sennema, die nooit meer open kan als symbool voor een geschiedenis die door gebrek aan ooggetuigen niet meer naverteld kan worden. In de bestrating zijn elf bronzen manen verwerkt van de hand van Joseph Semah. En in het pand waar ooit de joodse paardenslager zat heeft Marijke Gémessy een paard in reliëf afgebeeld. Al deze kunstwerken kunnen ons aanzetten tot nadenken over de verschrikkingen van de Jodenvervolging en het buitensporige geweld van het naziregime in de Tweede Wereldoorlog.

Op weg naar het Academiegebouw komen we door de Stoeldraaiersstraat waar in april 1945 de Duitsers een munitievrachtwagen opbliezen om te voorkomen dat de voorraad explosieven in handen van de geallieerden zou

vallen. De ontploffing legde de hele straat in puin en het zou nog tot de jaren vijftig duren voor alles weer herbouwd was. De prent op de voorkant van dit prachtige boekje dat vandaag wordt uitgereikt is daags na de ontploffing gemaakt en toont op de achtergrond te midden van de puinhopen van de oorlog het academiegebouw van de Rijksuniversiteit Groningen.

Op 4 mei herdenken we de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en van alle oorlogen daarna. Vandaag krijgt dit een extra lading nu we binnen de grenzen van Europa opnieuw geconfronteerd worden met excessief geweld waarbij veel onschuldige burgers het leven vinden. In het nieuws zien we beelden die we lang niet voor mogelijk hebben gehouden. De verwoestingen die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Groningen werden aangericht, zijn daarmee opeens een levende herinnering. Het is dan ook gepast dat wij dit jaar extra aandacht besteden aan de slachtoffers die als medewerker of als student tijdens de bezetting zijn gedeporteerd en vermoord.

De Stoeldraaiersstraat loopt door in de Oude Kijk in 't Jatstraat. Op nummer 69b woonde tijdens de oorlog Benjamin Pais die sinds 1935 student geneeskunde was aan onze universiteit. Hij werd op 31 december 1942 gedeporteerd naar kamp Westerbork, vandaar werd hij op 5 april 1944 naar Theresienstadt en vervolgens op 18 mei 1944 naar Auschwitz gestuurd. Hij vond de dood op 1 maart 1945 in Bergen-Belsen, slechts enkele weken voor de bevrijding. Voor zijn oude woonhuis in Groningen ligt vanaf nu een struikelsteen als stille getuige, die ons kan helpen om na te denken over het lot van Benjamin Pais.

Pais is één van de dertien leden van onze academische gemeenschap waar we vandaag bij stilstaan. Onder die dertien bevinden zich ook vader en dochter Polak.

Vader Leo Polak was hoogleraar aan onze universiteit en een bekend geleerde die zich fel verzette tegen de ontheffing uit zijn ambt omdat hij van joodse komaf was. Hij stond daarin alleen aan onze universiteit en is aan de Duitsers verraden door de nazigezinde rector, waardoor hij op 15 februari 1941 door de nazi's werd opgepakt. Helaas keken de meeste hoogleraren weg en gaf pas later een aantal van hen blijk van hun afkeer van de Duitse bezetter. Dit was bij de oratie van een nazigezinde professor toen een groot aantal hoogleraren en de studentenvertegenwoordigingen wegbleven uit protest.

Leo Polaks dochter Jetteke had bij de versmade oratie gepost om te kijken wie wel naar binnen gingen. Zij werd samen met enkele andere studenten en een medewerker in oktober 1941 opgepakt als vergelding voor dit protest. Vader en dochter vonden beiden de dood in concentratiekampen. Voor hen liggen er nu Stolpersteine.

De benoeming van de nazigezinde hoogleraar vond plaats ter vervanging van de geliefde professor Leonard Polak Daniels, die bij het binnenvallen van de Duitsers in mei 1940 zelf voor de dood had gekozen. Ook voor hem onthullen we vandaag een struikelsteen.

De dertien personen die vandaag centraal staan vertegenwoordigen maar een klein deel van de herinneringen die we nog ieder dag nodig hebben om te beseffen dat vrede geen vanzelfsprekendheid is. Stolpersteine laten ons zien wat de gevolgen van discriminatie en uitsluiting kunnen zijn. Dit helpt ons om het verleden levend te houden en hen niet te vergeten die hun leven voor onze vrijheid hebben gegeven in een oorlog die in onze eigen straten en voor onze eigen huizen plaatsvond. Laten wij hen niet vergeten.

Het Representatiefonds van de Rijksuniversiteit Groningen

Bestuur: Prof. dr. Catrien Santing, voorzitter; Prof. dr. Mineke Bosch, secretaris; Drs. George Mulder, penningmeester; Prof. dr. Frits Brandsma, lid

Het Representatiefonds van de RUG stelt zich al sinds 1896 ten doel: "Het doen van uitgaven die kunnen strekken tot duurzame bevordering van de eer en het aanzien der Universiteit."

Thans is het bestuur bezig met de uitvoering van twee projecten:

- Een academische wandelroute door de stad Groningen en het aanbrengen van markeringen op plaatsen in de stad die voor de geschiedenis van de RUG relevant zijn. Het gaat daarbij om gebouwen en woonhuizen die gerelateerd zijn aan illustere studenten en medewerkers;
- Het aanbrengen van Stolpersteine (struikelstenen) voor medewerkers en studenten van de RUG die slachtoffer waren van het naziregime en de jodenvervolging.

Enkele eerder uitgevoerde projecten van het Representatiefonds zijn:

- Bij het 400-jarig bestaan van de universiteit in 2014 heeft kunstenaar Marina van der Kooi een penning ontworpen voor de beste aan de RUG verdedigde dissertatie; de rector magnificus reikt de penning jaarlijks uit aan de auteur;
- Het kunstwerk 'Icarus' in de Spiegelzaal van het Academiegebouw;
- Het carillon in de Academietoren, ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het fonds;
- De muurschildering in de Aula van het Academiegebouw.

U kunt het werk van het Representatiefonds steunen door een overschrijving naar NL23 INGB 0009 4390 64 t.n.v. Stichting Representatiefonds RUG te Groningen

rijksuniversiteit groningen

universiteitsmuseum groningen

Tekst Mineke Bosch
Fotografie Dirk Fennema
Vormgeving Bianca Pijl | pijlldesign.nl
Print Peter Print